

zemských statky dědí se na Moravě v příbuzenství až do šestého kolena, než Ferdinand svolil až r. 1542 zatím na 10 let, a r. 1549 přidal, že kdo měl mocný list královský, může prostým lidem i bez řádné závěti odkázati jmění své, komu chce. Z toho ale povstala taková nejistota co do forem žádaných, že stavové viděli se nuceni r. 1590 vydati poučení, v němž stanoví se, že poručenství na mocný list královský má býti na pergameně se 7 pečetmi visutými (6 svědků), má míti patřičný název a datování ovšem pozdější než mocného listu.

K tomuto obrazu veřejného života přidány jsou kapitoly o míře úrokové a o vymahání soukromých dluhů z práva soukromého. Jako úvod k důkladným studiím o účastenství Moravy ve válkách tureckých — pro právníky však jen podřízeného významu — předaslány některé zprávy o vojenství.

Vojsko moravské bylo stavovské, z členů vyšších stavů a jich poddaných dle určitého odhadu majetkového, a žoldnéřské najaté na útraty zemské, vše dle určení a vůle sněmu zemského, který též volil vůdce a polní hejtmany a komisaře, kterým svěřena byla starost finanční. Sněmu též skládalo vojsko slib poslušnosti. V příčině vojenství rozdělena byla Morava od r. 1529 na kraje: jičínský, olomucký, brněnský a hradištský a v každém dva hejtmány pečovali o bezpečnost, sbírali na rozkaz zem. hejtmána vojsko, byli veliteli, konali vojenské přehlídky. Vytrhl-li do pole panovník neb zem. hejtmán, byl každý pán a rytíř povinen osobně se výpravy účastniti aneb vystrojiti za sebe osobu jinou téhož stavu, s určitým počtem vojska; doma směli zůstat jen ti, jež zem. hejtmán sám propustil ze závazku.

Co sděluje se dále o měrách a vahách neb o minci a horách, nepodává mnoho nového. Velmi cenné jsou ovšem přílohy a to dokumenty od r. 1510—1621. Vděční jsme panu spisovateli za podrobný rejstřík jmen i věcí. Chystaný díl třetí zajisté ještě mnoho přinese doplňků do prvních dílů.

J. Teige.

F. Kameníček, Moravští stavové a lid v 16. a na poč. 17. století (v cyklu přednášek »O Moravě« pořádaném Moravsko-Slezskou Besedou v květnu 1900). Přednáška tato, majíc dle slov přednášejícího několika rysů načrtnouti život stavů moravských a zvláště potom život lidový, zajímavě dotýká se zejména tehdejšího roztržení a poměrů jednotlivých stavů mezi sebou, některých poměrů tehdejšího práva obligačního, tržních řádů městských, poměrů poddanských, právních poměrů židů, práva policejního a válečného, i konečně vytýká značný význam jazyka českého v tehdejší životě veřejném, v úřadě a ve sněmu, jako jediného jazyka zemského (i v městech převahou německých aspoň jeden češtiny znalý písař; šlechta moravská v 16. stol. vlastenečtější než šlechta z království; zemští úředníci musili uměti všickni česky). D.

Otto Hintze, Der österr. u. preuss. Beamtenstaat im 17. und 18. Jahrh. Eine vergleichende Betrachtung (Sybel's Hist. Zeitsch. Bd. 86, S. 401—444).

Úkolem nevelkého, ale obsažného pojednání, jež podává dobrý znalec ústavní a správní historie pruské (opíraje se při líčení rakouské správy o známé učebnice rak. říšských dějin, Hubrovu, Bachmannovu a zejména Luschinovu), — jest ukázati rozdíly ve vývoji státní centralisace a tvorbě moderního velkostátu v Rakousku a Prusku během 17. a 18. století. Pozoruje tu stále stoupání snah centralistických a absolutistických, i vytýká v Rakousku tři typické postavy: Ferdinanda II., jehož činnost podobá se činnosti Velkého kurfirsta, Marii Theresii, jejíž dobu lze srovnati s epochou Bedřicha Viléma I., a Josefa II., jehož reformy podobají se opravným snahám Pruským před r. 1806 a po něm.

Co se týče vývoje rak. státního ústrojí od r. 1526 až do Marie Theresie, uvádí spisovatel hlavně tyto rozdíly: 1. V Rakousku stavové až do Marie Theresie, ano i potom podrželi moc i své úřady hlavně v oboru

oekonomické správy země, přímých daní a povolování rekrutů; v Prusku však stavovské orgány zanikly nečinností již za Bedř. Viléma I. a veškerá správa přímých daní dána do rukou orgánů státních. Kdežto totiž v Rakousku jádrem konfliktu mezi stavy a mocí monarchickou byla otázka konfessionelní, až odbojní, protestantští stavové v 17. stol. byli nahrazeni povolnějšími, katolickými, takže pak orgány stavovské v jednotlivých zemích organicky připojeny k systému monarchických úřadů, naopak v Prusku byl konflikt po přednosti administrativní a stavové byli od veřejného života docela odstraněni. Arciť byla v Rakousku vedle finanční správy stavovské také zeměpanská, jež neobmezovala se, jako s počátku pruská, pouze na statky státní a regalie, ježto prý daně nepřímé (zejména z piva, vína, mouky a masa) nezávisely od povolání a správy stavův. 2. V Rakousku viděti centralisaci úřadů zeměpanských (pokusy o centralisaci orgánů stavovských v 17. stol. se ztroskotaly) podobně jako v Prusku, jenže rakouská centralisace vycházela od jiných úřadů než pruská: a) Tam byla hlavním východištěm centralisace dvorská kancelář (až do Marie Terie: čes., rak. a uher.). v Prusku pak tajná rada, obdobná rak. dvorské radě. b) Dvor. komora pruská byla sice zřízena dle vzoru rakouské, i také další osudy obou úřadů byly stejny; avšak rak. specialitou v 18. stol. byla tak zv. »universální bankalita«, zřízená r. 1715 ku povznesení stát. úvěru, jež byla gen. pokladnou, správou stát. dluhu a depositní bankou zároveň, kdežto Prusku byl podobný ústav neznám, ano již od r. 1713 zásadně nesaháno ke státnímu úvěru, všechny dluhy domaniální a veřejných korporací úplně umořeny a dokonce tvořen státní poklad pro mimořádné, zejména válečné potřeby. c) Rak. dvorské radě válečné odpovídala sice v Prusku v 17. a ještě na poč. 18. stol. tajná rada válečná, avšak již r. 1723 úplně zmizela, ježto panovníci sami osobně převzali velení vojska. 3. Hintze dotýká se i rozdílné organisace rakouských úřadů zemských i pruských provinciálních, podotýkáje, že v Rakousku předtereziánském nebylo žádných úřadů provinciálních, nýbrž jen úřady skupin zemských (Ländergruppen) a jednotlivých zemí. V zemských skupinách alpských (hornorakouské a dolnorakouské) i v Sedmihradsku byly dva vrchní úřady: vlády a komory (v Sedmihradsku gubernium a thesauritát), mezi něž vrchní správa každé zemské skupiny (resp. Sedm.) byla rozdělena tak, že vlády repraesentovaly panovníka v celém objemu jeho výsostných práv, komory pak pouze spravovaly zeměpanské finance, — kdežto v Prusku ve století 18. vrchní správa provinciální byla fakticky úplně soustředěna v rukách jediných úřadů komissariátních (později Kriegs- und Domänenkammern), na něž po delším zápasu přešly všechny funkce vlád, jež v Prusku v 18. stol. jenom dle jména stály v čele správy provinciální. Ještě značnější rozdíl oproti pruské organisaci provinciální jevil se v zemské organisaci zemí koruny české a Uher (též komory pro správu zeměp. financí, ale místo vlád původně stavovské orgány v čele jednotl. zemí).

Autor pak přichází k reformám theresiánským a josefinským, jejichž hlavní podnět hledá v potřebě rozmnožení armády, zvýšení daní a přísnější správy finanční, ztenčení vlivu stavovského ve správě, i v potřebě zlepšení sociálních poměrů selských. Znakem jejich jest teritoriální centralisace a věcná decentralisace úředního organismu v zemích neuherských, čemuž ve střední instanci odpovídá odstranění starého administrativního rozdílu mezi zeměmi a skupinami zemskými, zároveň s úplným potlačením vlivu stavů ve správě a přetvořením správy zemské ve skutečnou správu provinciální, spočívající na zásadě odloučení správy a justice. Zásada ta byla již za Marie Terezie mnohem dokonaleji provedena, než v Prusku za Bedř. Viléma I. a Bedř. II. Vel. (ač ještě byly při guberniích justiční senáty, jež teprve cis. Josef II. odstranil); v Prusku podobný pokus Coccejiho v l. 1746—56 skončil s nezdarem, a teprve na konci 18. stol. při reformách Stein-Hardenbergovských adm. justice v Prusku v podstatě zmizela. Těžký úkol, provést důkladná rozčlenění úřadů soudních ve 3 sobě nadřazené stolice, tak aby byla zaručena jednota konání spravedlnosti jedinou nejvyšší, centrální stolicí,

který Cocceji v Prusku provedl, uskutečněn v Rak. teprve za Josefa II., jenž vůbec dílo své matky dovršil.

Podstatný rozdíl jeví se v té době mezi pruskou a rakouskou soustavou berní. Kdežto v Prusku od velikých klassifikací za Bedř. Viléma I. a jeho nástupce platila zásada stability v oboru kontribucí, takže nesaháno k jich zvyšování ani v nejtěžší době válečné, v Rakousku lze pozorovati stále zvyšování přímých daní, čehož příčina byla nejen v nepříznivé finanční situaci, ale i v povaze rak. přímých daní, které měly větší samostatnost a pohyblivost, pro kterouž právě v Rak. stavovské orgány v jakési, byť podřízené působnosti ohledně kontribucí ponechány. Naproti tomu také v Rak. stavové již po 7leté válce byli vytlačeni z účastenství při správě vojenské zavedením t. zv. konskripce duší z r. 1763. A jako v Prusku tak také v Rakousku bezprostřední styk státu s obyvatelstvem venkovským, k branné službě povinným, vedl ku reformám agrárně sociálním; jeví se za Marie Terezie v úlevách v postavení sel. obyvatelstva, a za Josefa II. i ve zrušení osobního poddanství, kdežto v Prusku následkem ohledů na »junkry«, kteří armádu zaopatřovali důstojníky, ještě za Bedřicha II. Vel. a jeho nástupců až do r. 1807 dospělo se pouze k úlevám v poddanství sedláků. Naproti tomu britkost pruského úřednického státu obracela se proti městům, která od dob Bedř. Viléma I. téměř vši samosprávy pozbyla, kdežto v Rak., kde města již z dob dřívějších daleko menší samosprávu si přinesla, začalo se proti nim postupovati později a mnohem mírnějším způsobem, ač výsledek tohoto postupu v obou státech byl v podstatě stejný. Jedním z hlavních rozdílů v organizaci úřadů obou států bylo, že v Rak. schází tak britký bureaukratický repraesentant státní moci jako pruský berní rada. V Prusku totiž rozpolťuje se dozorčí úřad státní na nejnižším stupni ve zvl. venkovský, tak zvaného kraj. radu (Landrath), jenž je zároveň vyvolencem kraj. stavů a král. úředníkem, však více šlechticem než úředníkem, a ve zvl. úřad městský, tak zv. berního radu (Steuerrath), jenž je pravzorem čistě bureaukratického úředníka. Naproti tomu v Rak. jest v nejnižší stolici pouze jediný úřad státní pro venkov i města, totiž od M. T. zřízený krajský úřad, který z Čech přešel do záp. Rakouska.

Konečný resultát, k němuž spisovatel přichází, jest: Za Marie Terezie stal se z Rakouska závoděním s Pruskem teprve moderní stát vojenský a úřednický. V Rakousku ze všech evropských států stal se největší a nejenergičtější pokus reformy před revolucí, ale ovšem ve velmi jednostranném smyslu, takže cis. Josef II. se jeví jako předchůdce franc. revoluce. Ale v Rak. prý scházely nutné podmínky, aby překážky stavící se přirozeně tak radikálnímu provedení státní omnipotence byly překonány, totiž nutnost a entusiasmus: kdežto při prus. reformách Stein-Hardenberských r. 1807 spolupůsobili duševní velikáni Kant, Fichte, Humboldt, Schleiermacher a Stein, při reformách Josefských pracoval bez spolupůsobení nějakých mravních sil pouze jednostranný racionalismus osvícené despotie, který individualitu i národnost stejně znásilňoval. Idey moderního života státního, konstitucionalismus a národní idea, které jinde státní zřízení upevňovaly, v Rakousku musily stát vésti v nebezpečí rozkladu. — Jako další vadu spisovatel vytýká, že pro přílišný autokratismus cis. Josefa nedospělo se ke zřízení kollegiálního stát. ministerstva, kdežto Prusko r. 1807 zabočilo na dráhy jakéhosi úřednického konstitucionalismu. Přední chybou josefských reform bylo prý však to, že centralisační pokusy neobmezovaly se na část monarchie, ve které předchozí vládou a celou minulostí byla půda dostatečně připravena, totiž na česko-rak. země, které snad tenkrát bylo by ještě možným bývalo, spojití skutečně v jednotný stát; místo toho Josef II. pokusil se vnucováním jazyka něm. a kolonisací utvořit jednotnou rak.-uher. národnost za vlády něm. živlu, čímž jen vyvolal probuzení národního vědomí neněmeckých národů, — rak. stát úřednický tedy ve svém centralistickém přepjetí sám vyvolal síly, které od té doby ohrožují jeho existenci. —

Se všemi úsudky spisovatelovými nelze souhlasiti, jakož zejména pochybujeme, že by se v zemích neuherských bylo tak snadně podařilo utvořití jednotlý stát centralistický s něm. nátěrem, nebo že by konstitucionalismus a národní myšlenka musily Rak. stát přiváděti v nebezpečí rozkladu, ač ovšem při různosti rak. národů nesnášejí se dobře s tuhým centralistickým zřízením státním. Také co do líčení hist. vývoje rak. ústavy a správy daly by se vytknouti některé nedostatky; ku př. finanční hospodářství stavovské v zemích čes. před Marií Terezií vztahovalo se ne pouze na daně přímé, ale i na různé nepřímé, ačkoli již od Leop. I. počínala inkamerace některých, atd. Než přes to autor podal paralelu zajímavou i poučnou pro rak. dějiny říšské.

Dr. Jaroslav Demel.

H. Taylor: The origin and growth of the English Constitution. Boston & New-York, 1899. S. 588.

Autor býval velvyslancem Spoj. Států na dvoře španělském. Dosud vyšel I. díl o původu ústavy. Uvodní stať, nadepsaná »o anglickém původu federativní republiky Spoj. S.«, klade důraz na faktum, že ústavní dějiny anglické a Spoj. S. představují nepřetržitý a přirozený vývoj, jenž může býti pochopen pouze jako jednotlý celek. S tohoto stanoviska jedná se zde o ústavním vývoji anglických kolonií severoamerických a pozdějších států Unie. Užito je značného historického aparátu, zvláště též četné americké literatury o významu spolkové konvence z 14. květ. 1787. Dále v odd. I. knihy líčena je (zbytečně) obšírně stará doba germanská v Anglii a heptarchické království, v kn. II. doba normanských výbojův a normanského panování, v kn. III. vzrůst a úpadek parlamentu až do Jindřicha VII. (1485). Všude je probrán také vývoj jednotlivých institucí práva veřejného, soudnictví, bernictví, práva trestního a zvláště důležitý vznik jednotlivých práv parlamentu anglického. Historické části na př. pro dějiny práva něm. mají obsažnou látku. Pokud autor sledoval snad politické cíle velkoanglické a pokud se jemu poučku v úvodu ohlášenou podařilo dokázat, nelze ze spousty historických fakt snadno posouditi.

řk.

Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. XXII. Bd. Germanistische Abtheilung. Weimar 1901. XXII. a 465 str.¹⁾

V přítomném svazku podává především *Brunner*, od r. 1895 předseda nadace Savigny-ho, zprávu o nadaci této od r. 1880, zejména o oněch pracích v oboru dějin římského i německého práva, kteréž podle základní listiny od akademii Vídeňské, Mnichovské i Berlínské buď cenami jsou poctěny, aneb k jejichž podniknutí úroků nadace té jest použito. V další řadě líčí *E. Mayer* vědecké působení *Ľ. V. šl. Planck-a* († 14. září 1900), předního to znalce processualního práva německého.

Z vlastního obsahu svazku přítomného budí především pozornost naši příspěvek *V. z Brünneck-ů* k dějinám práva t. zv. paniců (*Zur Geschichte des Hagestolzenrechts* — str. 1—48), t. j. osob, jež neuzavřely žádného sňatku manželského a po jejichž smrti movitá jejich pozůstalost na pozemkovou jejich vrchnost spadala. *Br.* ukazuje nejdříve, že zásady tohoto t. zv. *juris hagastaltiatu*s, beze vší pochybnosti již v X. stol. se vyvinuvší, koncem XI., zejména však ve XIII. stol. častěji jsou sepisovány, jakož i, že pojem panice ve stol. XIV. se ustálil v ten smysl, že za hagastalta pokládána ona osoba ať mužského, neb ženského pohlaví, kteráž, po oddělení se od sourozenců svých i nabytí podílu svého z pozůstalosti otce neb matky své, zůstala do smrti své »svobodnou« a jako taková samostatného domu i dvoru neměla. Kdežto však starší spisovatelé (*Ludwig, Wigand*) za to měli, že právo toto se týkalo pouze lidí poddaných, dokazuje *Br.*, že i měšťané témuž právu podléhati mohli, jakož i, že zejm. v XVI. stol. za hagastalta pokládána pouze

¹⁾ Viz Sborník I., str. 197. sl.